

*Огульчанська О. А.,**кандидат філологічних наук,**старший викладач кафедри української і зарубіжної літератури**Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*

ГАЛЕРЕЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У РОМАНІ А. КРОНІНА «ЗІРКИ ДИВЛЯТЬСЯ ВНИЗ»

Анотація. Дослідження засобів зображення характеристики персонажа є важливою складовою поліаспектного поетикального аналізу художнього тексту. Свої розвідки цим питанням присвятили провідні науковці – Л. Гінзбург, В. Халізов, Г. Поспелов, В. Савельєва, Л. Абдуліна та інші.

Доцільно вважати різновекторний аналіз художнього образу (персонажа). Одним із домінуючих засобів художньої характеристики є портрет, що може бути статичним або динамічним, чи включати в себе елементи першого і другого.

У статті зроблено спробу цілісного аналізу жіночих образів у романі А. Кроніна «Зірки дивляться вниз». Письменник широко послуговується різними засобами зображення персонажів: статичний, динамічний портрет; в окремих випадках, якщо того вимагає ситуація, звертається до потоку свідомості (наприклад, мрії Дженні про майбутнє її дитини, яку вона бачить обов'язково успішною і визнаною суспільством).

Поглиблення психологізму досягається завдяки уведенню до сюжету конфліктних ситуацій, змалюванню взаємовідносин персонажів (батьки / діти, чоловік / дружина, брат / сестра тощо). Об'єктивність, переконливість у зображенні психологічного портрета досягається шляхом акцентування митцем на невербальних знаках, що доповнюють загальну картину персонажа.

У творі широко використані порівняльні характеристики, що відображають ставлення одного персонажа до іншого (наприклад, Дженні про Хільду). Характеротворчі функції у романі «Зірки дивляться вниз» мають часопростір і інтер'єр, опис побуту представників різних прошарків суспільства. Зі зміною простору персонаж змінюється внутрішньо (Хільда, Дженні). Або, наприклад, Гарріет, яка весь час проводить у своїй спальні, вигадуючи хвороби і не бажаючи брати участь в обговоренні сімейних проблеми.

Подальше дослідження образів роману є перспективним. Адже персонажі є рушійною силою сюжету, носіями певних ідей, переконань.

Ключові слова: роман, сюжет, художній образ, персонаж, психологізм, портрет.

Постановка проблеми. А. Кронін – видатний письменник ХХ століття. Все своє життя він присвятив літературі. З-під його пера вийшли друкком глибоко психологічні, гостро соціальні твори, такі як: «Цитадель», «Зірки дивляться вниз», «Замок Броуді», «Юні роки», «Пам'ятник крестоносцю» тощо. А. Кронін – продовжувач реалістичних традицій у літературі. Його творам притаманне занурення у внутрішній світ персонажів, широкий спектр порушених проблем, певна автобіографічність, соціально-політична злободенність. Уже перший його роман «Замок Броуді» отримав схвальні відгуки читачів і літературних критиків.

Аналіз останніх досліджень. В Україні не приділено достатньої уваги аналізу творчої лабораторії митця. Хоча його доробок відзначається високою письменницькою майстерністю. Дослідженню романів А. Кроніна присвятили свої дослідження Т. Бурігіна, Н. Вайсман, Н. Єгунова, Н. Михальська, О. Панченко, А. Фуско. Засоби характеристики персонажів розглядалися в працях Л. Гінзбург, І. Гальперіна, С. Март'янової, Г. Винокурова та інших.

Мета статті. У статті зроблено спробу аналізу засобів зображення психологічного портрета (жіночі образи). Автор погоджується з думкою Л. Гінзбург про те, що «поведінка персонажа і його характерологічні ознаки взаємопов'язані. Поведінка – розгортання притаманних йому якостей, а якості – стереотипи процесів поведінки» [1, с. 89]. Художній характер є невід'ємною складовою сюжету твору – його рушійною силою. Характер, сюжет, ідіостиль письменника, жанр взаємопов'язані. Саме тому варто приділити увагу полівекторному дослідженню психологічного портрета.

Виклад основного матеріалу. Засоби зображення внутрішнього світу персонажа поділяються на «внутрішні» (монологи, листи, філософські роздуми тощо) та «зовнішні» (побут, житло, природа, художня деталь тощо). В аналізованому нами романі А. Кроніна переважають «зовнішні» засоби зображення внутрішнього світу персонажа. У творі йдеться про знакові для Англії ХХ століття 20-х років події: перший в історії країни масштабний страйк шахтарів. Події у романі органічно переплітаються зі згадками про Першу світову війну.

Жіночі образи роману різнопланові. «... жінки наскрізною ниткою можуть проходити через увесь текст прозового твору, а інколи можуть з'являтися епізодично в окремих розділах» [2, с. 205]. Письменнику вдалося поліаспектно змалювати багатогранність кожного персонажа. І головні, і периферійні персонажі твору «Зірки дивляться вниз» – динамічні. А. Кронін будує сюжетні лінії у такий спосіб, щоб якнайповніше розкрити провідні риси характеру.

А. Землянська та А. Землянський, аналізуючи жіночі образи творів М. Кундери і Н. Зборовської, акцентують увагу на тому, що «особисті внутрішні пошуки та переживання жіночих персонажів проєктуються на політичну й духовну ситуацію в їхніх країнах...» [3, с. 136]. Так само і у творі А. Кроніна деякі жіночі образи (Хільда, Лаура, Марта) є віддзеркаленням тогочасних економічних, політичних подій Англії.

Перед читачем постає галерея різних типів жіночих характерів: від жінки-матері до жінки-авантюристики. Марта, Грейс, Хільда, Дженні, тітонька Керрі, Енні Мейсер, Лаура,

Гетті – всі ці образи глибоко психологічні й індивідуалізовані. Письменник кожній із них приділив багато уваги. «У художньому тексті центральним об'єктом зображення є людина, а всі події, ситуації, що описуються в тексті – засобом її всебічної характеристики. Свій погляд на сутність людських характерів автор художнього твору розвиває в системі створюваних ним образів дійових осіб, що втілюють синтез художнього узагальнення і конкретної неповторюваної індивідуалізації у світі естетичного ідеалу художника» [4, с. 25].

Одним із яскравих жіночих образів у романі є Дженні – дівчина з бідної сім'ї, яка прагне будь-що змінити своє життя на краще. Психологічний портрет Дженні, як і переважної більшості персонажів, вимальовується поступово: через авторську характеристику, самохарактеристику, вчинки, діалоги, реакцію на події.

Характерним у змалюванні персонажів для А. Кроніна є акцентування на міміці, жестах, опису інтер'єру, міркувань персонажів. Автор випробовує героїв, ставить їх у межові ситуації, пропонує вибір у тому чи іншому випадку. Образ Дженні пов'язаний із розкриттям образу Девіда і Джо – двох антиподів. Якщо Девід – уособлення честі, порядності, то Джо – уособлення аморальної людини. Дженні читач повсякчас «бачить», сприймає через призму характеристики цих чоловіків. Так, наприклад, Джо намагається завоювати прихильність дівчини, але тривалий час йому це не вдається. Адже Дженні звертає увагу лише на заможних і успішних чоловіків, які вмюють гарно одягатися і знайомі з представниками вищих прошарків суспільства.

Для створення цілісного психологічного портрета письменник послуговується таким засобом зображення, як характеристика іншими персонажами: “She was always pleasantest to him when he was all dressed up in his new blue serge suit and the derby hat she had made him buy. But if by chance she met him in his dirty dungarees she sailed past him with a distant air, almost froze him with her look” [5, 148]. Ситуація різко змінюється в той момент, коли Дженні бачить, що Джо знайомий із впливовими особами міста. Проте невдовзі Дженні починає набридати Джо, який не збирався з нею одружуватися. Девід закохується в Дженні, не помічаючи її душевної порожнечі і користоловства. Вже заміжня Дженні зраджує Девіда з Джо. Вона захоплюється Джо, адже він досяг вершин, як їй здається: він гарно одягнений, їздить на дорогій автівці. Тому, запрошуючи Джо в гості, вона переймається передусім, чим його здивувати: “Not that I'm all that anxious myself, mind you. But I did think I'd like to let Mr. Joe Gowlan see he's not the only one that has got on. Believe me, with my blue china and the doyleys and cold meat and heated-up peas I'll show Mr. Joe a thing or two. Pity it wasn't the cod we had yesterday, I could have used the new ivory fish slice” [5, с. 380].

Письменник повсякчас наголошує, що моральні принципи нічого не варті для Дженні. Автор створює ситуації, в яких поступово підкреслюються негативні риси її характеру: вона не хоче турбуватися про свого новонародженого сина, не поважає свого чоловіка, пиячить, і, врешті-решт, лишає домівку задля нових пригод. А. Кронін використовує і такий засіб характеристики персонажа, як порівняльна характеристика. Наприклад, Джо, зацікавившись Лаурою, вольовою, іронічною, стильною жінкою з вищого прошарку суспільства, з посмішкою порівнює її з Дженні: Лаура – справжня леді, а

не вдавана, як Дженні. “The same neat maid, Bessie, showed him into the lounge where Laura stood alone with her bare arm resting on the mantelpiece and one slipper extended to the fire. She was dressed very plainly in black and she made a marvellously effective picture with the firelight warming her pale face and glinting on her beautiful polished nails” [5, с. 594] – такою бачить Лауру Джо.

Мати Девіда також дає оцінку Дженні: жінка справедливо зауважує, що Дженні не піклується про свою сім'ю, а займається лише собою або пиячить. Цілісність психологічного портрета Дженні досягається і за допомогою акцентування письменником на міміці, жестах, поглядах на життя, які вона висловлює; взаємозв'язкам, в яких персонаж змальовується через сприйняття іншими персонажами. Йдеться про результат цілісного змалювання характеру. Упродовж розгортання сюжету автор створює ситуації, в яких якнайповніше розкриваються негативні риси характеру Дженні (зрада, підлість, відсутність співчуття, аморальний спосіб життя тощо). Тобто йдеться про те, що заявлена на початку твору модель поведінки персонажа знаходить своє продовження і підтвердження в різних ситуаціях, особливо – межових, конфліктних.

Ще одним яскравим цілісним жіночим образом у творі є Марта, дружина шахтаря і мати Девіда. А. Кронін послуговується різними засобами творення психологічного портрета. Так, читач знайомиться з Мартою вже на першій сторінці роману. Автор говорить і про соціальний стан, і про її провідні риси характеру, окремими штрихами вимальовує портрет Марти: “She struggled into her clothes quickly, with the active movements of a powerful woman not yet forty” [5, с. 3]; “Her face, gaunt as bone, showed nothing, neither interest nor resentment; nothing. It was inscrutable like death” [5, с. 5], “She walked away, thinking, hastening gradually, back through the Scut, along Lamb Street to the harbour. One glance was enough. She stopped short while the wind billowed her skirt, dismay at last flooding her pinched face” [5, с. 10].

Через образ Марти письменник узагальнює, типізує життя середньостатистичної сім'ї шахтарів: важкі умови праці, злидні вдома, постійна втома, відсутність належної медичної допомоги, низький рівень самосвідомості і освіченості – усі ці складові формують образ представників робітничого прошарку суспільства.

Образ Марти змальовано поліаспектно. На першому місці в окресленні психологічного портрета – вчинки і реакція на вчинки інших персонажів. Приклади з твору: “She felt a sudden hatred of him and the cough that was he, but she rose, refilled the cup with hot water and handed it to him. He took it in silence” [5, 6], «Martha's dinners were always beautiful, she knew the value of a good dinner to a man» [5, 101]. У цих уривках акцентується увага на традиційному уявленні жінки-робітниці, жінки – дружини шахтаря про повагу і необхідність виконання своїх обов'язків за будь-яких обставин. Наступний приклад демонструє, з одного боку, невичерпну силу волі, нескореність, мужність, а з іншого – через окремі штрихи зовнішності персонажа – спустошеність і втому: “She had altered. Though she did not fight within herself against the disaster but received it sombrely with the calm fatality of a woman who has always known and accepted the danger of the pit, the calamity at the Neptune had left its mark on Martha too. The lines on her face were deeper and her cheeks more fallen in, one grey strand made a curious streak on the black of her tight-drawn hair,

there was a little pattern of furrows graven upon her brow. But she still held herself erect without effort. Her vitality seemed inexhaustible” [5, с. 531].

Переважаюча більшість персонажів роману «Зірки дивляться вниз» розкриваються через діалоги, вчинки, поведінку в межових ситуаціях, у момент виходу із зони комфорту і потрапляння до чужого простору. Це стосується, наприклад, Дженні, Хільди, Енні. Так, наприклад, становлення Хільди як особистості відбувається у творі поступово: від безумовної покірності до відкритого протесту: “... he last Saturday of November 1909, at eight o'clock, Hilda was playing the first movement of Handel's Water Music while Barras sat in his chair supporting his forehead in his hand, listening. Hilda did not like playing to her father. But Hilda played. It was part of Barras's routine that Hilda should play” [5, с. 173].

На відміну від інших дівчат її віку і соціального становища, які мріють про вдале заміжжя, вона цілеспрямовано йде до мети – стати лікарем. Напружені діалоги з владним батьком, який не поділяє думки доньки про самостійне незалежне життя, розкривають сильні риси характеру Хільди: принциповість, наполегливість, віру в свої сили. Психологічний портрет героїні складається з самохарактеристики (акцентування на своїй непривабливості, наприклад), діалогів із рідними (сестрою, батьком). Хільда прагне змінити свій простір, в якому не відчуває підтримки і розуміння, на чужий, що може докорінно змінити її життя.

Письменник пояснює, що таке небажання жіночого щастя, відкритий спротив – результат стосунків батька і доньки: “Though she never openly revealed the fact, it was evident that Hilda's aversion to men was rooted in her father. He was MAN, the phallic symbol, her father. His calm suppression of all her wishes inverted her more fiercely, magnified and deepened her repressions. She wanted to get away from the Law and out of Sleescale, she wanted to work for her living – anything and anywhere so long as she was amongst her own sex” [5, с. 320]. Саме тому, коли почалася війна, вона однією з перших приєдналася до тих, хто допомагав у лазаретах. Змінюючи простір, Хільда почувалася потрібною і щасливою: “It was the spring of 1916, nearly fourteen months since Hilda and Grace had come to nurse in London, and Hilda was happier than she had ever been” [5, с. 757]. Згодом здійснюється і найзаповітніша мрія Хільди.

Відданість, жертвовність уособлює собою інший жіночий образ роману – тітонька Керрі, сестра Гарріет, дружини Ричарда. У той момент, коли Гарріет відмежувалася від сім'ї у прямому й переносному значенні її місце зайняла тітонька Керрі. Згодом читач дізнається, що причина такої відданості сім'ї криється передовсім в закоханості Керрі в господаря будинку містера Барраса.

Незважаючи на те, що в творі тітонька Керрі не є одним із центральних персонажів, письменнику вдалося переконливо зобразити її провідні риси характеру через міміку, дії, невеликі ретроспекційні картини тощо:

“Aunt Carrie had seen to it that oxtail soup was ready for him – Aunt Carrie knew that when Richard had a “hard day” he liked oxtail soup better than anything. He ate the soup, a wing of chicken, and a slice of his favourite blue cheddar cheese” [5, с. 444]. Вона знає всі вподобання Ричарда в їжі, відпочинку. Обожнення простежується в усіх її діях, словах. Так, наприклад, розмовляючи з Артуром, сином Барраса, вона

наполегливо радить юнакові не засмучувати батька і йти до лав війська, стати на захист своєї країни, як того вимагає держава, обов'язок і, звісно, батько. Автор не говорить прямо про почуття жінки до Ричарда – читач дізнається про це поступово, з'єднавши до купи окремі штрихи статичного і динамічного портрета.

Образ іншої героїні, Грейс, поступово вимальовується переважно завдяки характеристикам Артура: “He gazed down at Grace. She was eleven years of age, a year younger, a foot shorter than himself. He envied Grace her happiness. Grace had the happiest disposition. She was a sweet, lovely, dreadfully untidy child. The crock-comb pushed lop-sidedly through her soft fair hair gave her little face a comic look of wonder” [5, с. 44]; “He gazed across at Grace in a sort of envy, watching her as she dealt with the marmalade cheerfully and happily. Grace was always the same: at sixteen she had the same sweetness, the same happy unconsciousness that he remembered so vividly in those days when they used both to tumble off Boxer's back” [5, с. 263]. Згодом читач дізнається, що ця смілива і весела дівчина не побоялася осуду сім'ї і вийшла потайки заміж. За зовнішньою безтурботністю і схильністю до веселощів і гумору приховується сильна самодостатня особистість, ладна жити так, як хоче вона, а не її рідні.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Проаналізувавши жіночі образи роману А. Кроніна «Зірки дивляться вниз», можна зробити висновок: багатогранність і глибина зображення їхнього психологічного портрета досягається за рахунок використання письменником різних засобів зображення персонажа. Органічно переплітаючись, у творі співіснують вербальні і невербальні засоби характеристики; характери персонажів змальовані у розвитку, образи динамічні.

У романі переважає зовнішній психологізм, пов'язаний із зображенням зовнішніх проявів реакції персонажа (жести, міміка) на події, вчинки інших персонажів. Подальше поглиблене дослідження жіночих образів роману А. Кроніна є виправданим за декількох причин. По-перше, аналіз засобів характеристики персонажів є важливим для розуміння домінантних складових ідіостилу письменника, по-друге, жіночі образи твору «Зірки дивляться вниз» поєднують у собі типові й індивідуальне, вони є носіями ідей, переконань, моральних принципів, що дає змогу акцентувати увагу на широкій проблематиці роману.

Література:

1. Л. Гинзбург О литературном герое. Москва : Советский писатель, 1979. 223 с.
2. Шарова Т.М. Образ жінки в художньому світі К. Гордієнка //Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Сер.: Літературознавство. 2014. №. 1 (1). С. 203–211.
3. Землянська А., Землянський А. Діалектика душі і тіла в жіночих образах постмодерністського роману (на матеріалі творів М. Кундери «Нестерпна легкість буття» та Н. Зборовської «Українська реконкіста») // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. пр. (23). С. 136–139.
4. Горішна Л. Потрєт у романах Ф.С. Фіцджеральда «Ніч ніжна» та «Великий Гетсбі». URL : <http://oaji.net/articles/2014/796-1401687508.pdf>.
5. A. Cronin. The Stars Look Down. Rosettabooks. 2015. 1382 p.

Ogulchanska O. The gallery of women image in the novel “The Stars Look Down” by A. Cronin

Summary. The exploration of the tools and means with the help of which a character is depicted is an important component of poetic analysis of a story. Leading scientists – L. Ginzburg, V. Khalisiev, G. Pospelov, V. Saveliev, L. Abdullin and others have devoted their works to this issue. It is expedient to consider a multi-vector analysis of artistic image (character). One of the dominant artistic features is a portrait that can be static or dynamic, or include elements of the first and second one. In the article, we have made an attempt to integrate analysis of female images in the novel A. Cronin “The Stars Look Down».

The writer uses various means of image of characters: a static, dynamic portrait; in some cases, if the situation requires this, turns to the flow of consciousness (for example, Jenny’s dreams of the future of her child, which she sees as a necessarily successful and recognized society). Deepening of psychology is achieved by introducing conflicts into the plot, charac-

terizing the relationships of the characters (parents / children, husband / wife, brother / sister, etc.).

Objectivity, persuasiveness in the image of a psychological portrait is achieved by accenting the artist on non-verbal characters that complement the overall picture of the character. The product widely uses comparative characteristics that reflect the attitude of one character to another (for example, Jenny on Hilda).

Characteristic functions in the novel “Stars are looking down” have time space and interior, a description of the life of representatives of different layers of society. As the space changes, the character changes internally (Hilda, Jenny). Or, for example, Harriet, who is always spending time in his bedroom, inventing illness and not wanting to participate in discussing family problems. Further research of the images of the novel is, in our opinion, promising. After all, the characters are the motive force of the plot, carriers of certain ideas, beliefs.

Key words: novel, subject, psychologism, artistic image, character, portrait.